

Zbigniew Kasztelewicz*, Miranda Ptak**

DZIESIĘĆ POSTULATÓW BRANŻY WĘGLA BRUNATNEGO W POLSCE NA TLE AKTUALNYCH UWARUNKOWAŃ***

1. Wstęp

Światowa i polska gospodarka potrzebuje energii, zarówno energii pierwotnej jak i energii elektrycznej. Określone potrzeby występują obecnie i będą występować w przyszłości. Potrzeby energetyczne, mają tendencję ciągłego wzrostu. Prognozy dla świata przewidują wzrost zużycia energii pierwotnej o 25% co 10 lat. Natomiast wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną jest jeszcze większy i szacuje się go na ponad 30% co 10 lat. Dla Polski w przyjętej przez Radę Ministrów 4 stycznia 2005 roku Polityce Energetycznej założono 3% średnioroczny wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną do 2025 roku. Obecne założenia do Nowej Polityki Energetycznej do 2030 roku są w opracowaniu. Prognozy różnych ośrodków badawczych w latach 2007 i 2008 zakładały wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną Polski od 75 do 100% do 2030 roku. Jedne z ostatnio podawanych prognoz, obarczone wpływem „kryzysu finansowo-gospodarczego” te przewidywania obniżają. Zdaniem autorów niniejszego artykułu nie można sytuacji „kryzysu” przenosić jak „kalkę” i prognozować w ten sposób obniżenie zapotrzebowania na energię. Należy zauważyć, że mimo obecnego okresowego pogarszającego stanu polskiej gospodarki, krajowa energetyka winna być rozbudowana i modernizowana. Obecnie w krajowych elektrowniach moc zainstalowana wynosi około 35 tys. MW. Przy obciążeniach około 26 tys. MW występowały już poważne zakłócenia w dyspozycji mocy. W ostatnich trzech latach system energetyczny był kilkakrotnie w stanie „zawałowym”. Każdy normalny system energetyczny na świecie ma określony poziom rezerwy. Pogląd o nadmiarze zainstalowanej mocy lansowany w ostatnich 20 latach, doprowadził do obecnego stanu krajo-

* Wydział Górnictwa i Geoinżynierii, Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków

** Okręgowy Urząd Górniczy, Wrocław

*** Publikacja powstała ze środków przeznaczonych na naukę na lata 2008–2011

wej energetyki. W ostatnich 17 latach oddany został do pracy tylko jeden blok energetyczny o mocy 464 MW w ZE PAK w Koninie o sprawności netto ok. 41%. Obecnie ponad 60% stanu turbozespołów przepracowało ponad 25 lat, a czas pracy ponad 30 lat posiada 45%. Te bloki są do wymiany w pierwszej kolejności. Sprawność elektrowni przy takich „wiekowych” blokach energetycznych jest niska. Średnia sprawność to 30÷35%. Dlatego polska gospodarka i rządzący winni wykorzystać obecny okres dla zbudowania przyszłościowego modelu energetyki na miarę XXI wieku. Jeżeli decyzje podejmowane dziś przez decydentów, będą zmierzały do obniżania poziomu przyrostu potrzeb energetycznych, to za 20–30 lat skutkiem tych decyzji nastąpi całkowity kryzys krajowej energetyki. Wymownym dowodem, że zapotrzebowanie na energię elektryczną będzie wzrastało jest porównanie polskiego zużycia energii elektrycznej na osobę do tego wskaźnika w innych krajach. Zużycie w Polsce jest dwa razy mniejsze od Czech czy Rosji, a prawie trzy razy mniejsze niż jest w innych krajach UE. Krajowa gospodarka się rozwija i będzie potrzebowała pewnej i taniej energii elektrycznej. Dlatego autorzy skłaniają się do założeń, że w 2030 roku moc systemu energetycznego winna wynosić około 65 tys. MW. W tym okresie należy z obecnego stanu bloków wycofać około 15 tys. MW. Dla tych potrzeb w okresie do 2030 roku należy w naszym kraju zainstalować około 45 tys. MW nowych mocy i mocy zmodernizowanych w istniejących (starych) elektrowniach dla poprawy sprawności bloków energetycznych z poziomu 30÷35% do poziomu 45÷50% i dla dostosowania siłowni do wymogów ochrony środowiska [1, 3, 5].

Dzisiaj padają pytania, z jakiego paliwa produkować energię? Czy mają to być elektrownie na źródła odnawialne, czy na węgiel kamienny czy też węgiel brunatny? A może oprzeć się na gazie ziemnym lub energetyce atomowej? W tym miejscu należy stwierdzić, że zakres potrzeb energetycznych naszego kraju jest tak duży, iż każda produkcja energii jest potrzebna i oczekiwana. Bezpieczeństwo energetyczne Polski wymaga dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia w energię. W tym całościowym systemie dywersyfikacji źródeł energii, węgiel brunatny z uwagi na jego zasoby odgrywa istotną rolę. Obecnie ponad 95% energii opiera się na węglu a w tym 34% na węglu brunatnym. Energia z węgla brunatnego jest około 25% tańsza niż energia elektryczna z węgla kamiennego i ponad 100% cena jest mniejsza od energii elektrycznej z gazu czy energii uzyskanej z energetyki wiatrowej. Mając na uwadze powyżej przedstawione uwarunkowania autorzy formułują dziesięć najważniejszych postulatów branży węgla brunatnego, gdyż węgiel brunatny miał, ma i będzie miał w przyszłości podstawowe znaczenie w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego kraju [2, 4, 6].

Postulat I — Polska energetyka winna opierać się w pierwszej kolejności na krajowych surowcach energetycznych tj. na węglu brunatnym i kamiennym

Byłoby dużym błędem gospodarczym nie wykorzystać „polskiego złota” — węgla, a opierać rozwój energetyki na surowcach importowanych. Wykorzystanie rodzimych surowców energetycznych, których zasoby są jedne z największych w Europie w okresie kilkudziesięciu lat daje stabilność, bezpieczeństwo, w pewnym zakresie niezależność w obliczu „terroryzmu polityczno-energetycznego zewnętrznych dostawców oraz co nie jest bez

znaczenia, zatrudnienie dla wielu dziesiątków tysięcy ludzi w sektorze górniczym, energetycznym i w sektorach współpracujących. Należy prezentować w rozmowach na szczeblach unijnych polską specyfikę — „kraju, który na węglu stoi” — celem wynegocjowania warunków korzystnych dla rozwoju górnictwa. W okresie kryzysu, każdy kraj chroni swoje branże i specjalności. Polską światową specjalnością jest górnictwo, a w tym polskie wyższe szkoły górnicze, zaplecze badawczo-projektowe oraz firmy zaplecza technicznego. Dlatego nie można dopuścić do tego, by potencjał jaki posiadamy został zmarnowany.

Kopalnie węgla brunatnego do 2022 roku gwarantują obecny poziom wydobycia około 60 mln Mg na rok i pracę elektrowni opalanych tym paliwem o mocy ok. 9000 MW. Po tym okresie, jeżeli nie będą uruchamiane nowe kopalnie w nowych regionach, nastąpi radykalne obniżenie możliwości produkcyjnych. Zbiegnie się to z wzrastającymi potrzebami energetycznymi w tym okresie. Branża węgla brunatnego przedstawiła najnowszą strategię do roku 2030 i w dalszym horyzoncie czasowym. Strategia ta daje możliwość podwojenia wydobycia węgla brunatnego i produkcji najtańszej energii do 2050 roku oraz produkcji w tym okresie z węgla brunatnego paliw płynnych i gazowych.

Postulat II — Przyjęcie właściwych zapisów do nowej polityki energetycznej Polski i do koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju

Należy dążyć do przyjęcia zapisów w nowej Polityce Energetycznej do 2030 roku i w dalszym horyzoncie czasowym, że rozwój polskiej energetyki winien opierać się w pierwszym rzędzie na krajowych surowcach energetycznych tj. na węglu brunatnym i kamiennym. Ponadto Polityka Energetyczna winna wskazywać potrzebę budowy nowych kopalń i literalnie wymieniać złoża węgla brunatnego do przyszłego zagospodarowania. Podstawowe znaczenie dla istnienia i dalszego rozwoju polskiej energetyki ma przygotowanie do eksploatacji nowych okręgów górniczo-energetycznych, mogących w przyszłości zastąpić produkcję energii elektrycznej pochodzącej z dziś eksploatowanych rejonów. Według posiadanej wiedzy najlepiej nadającymi się do górniczego zagospodarowania są złoża w rejonie Legnicy (o zasobach około 14,5 mld Mg) i złoża w rejonie Gubina (o zasobach około 4,5 mld Mg). Są to zasoby kilkakrotnie większe niż łączne dotychczasowe wydobycie w czynnych kopalniach węgla brunatnego w Polsce. Dla budowy nowego zagłębia górniczo-energetycznego, Minister Gospodarki powinien sporządzić Program rozwoju energetyki w oparciu o węgiel brunatny, mający status zadania rządowego i służący realizacji inwestycji celu publicznego. Program rozwoju energetyki musi opierać się właśnie na przyjętych kierunkach Polityki Energetycznej oraz Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, która to z kolei musi określić zakres przedmiotowy tego Programu. Jeżeli proponowane zapisy w projekcie Polityki Energetycznej nie będą uwzględniać rozwoju górnictwa węgla brunatnego, wówczas Minister Gospodarki nie będzie miał podstawy prawnej do podjęcia takiego programu rządowego. Uznając węgiel brunatny za surowiec strategiczny dla energetyki a przedmiotowy program za gwarancję bezpieczeństwa energetycznego kraju, Polityka energetyczna powinna zakładać budowę Nowego Zagłębia Górniczo-Energetycznego „Legnica”. Ustalenia winny być na tyle jednoznacznie by przyjęta Koncepcja

Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (na podstawie przyjętych w niej kierunków, priorytetów, założeń celów) przez Radę Ministrów określiła zakres, jaki będzie stanowić podstawę do sporządzenia rządowego programu — Programu rozwoju energetyki w oparciu o węgiel brunatny. Taki Program, wraz z określeniem głównych obszarów wydobycia węgla brunatnego, powinien być w drodze rozporządzenia wydany przez Ministra Gospodarki. Pozwoli to na wprowadzenie inwestycji jako zadania rządowego, jako inwestycji o znaczeniu krajowym do wojewódzkich i gminnych planów zagospodarowania przestrzennego. W dalszej kolejności pozwoli to na uruchomienie procedur koncesyjnych. Dlatego bardzo ważne jest to, aby złoża węgla brunatnego Legnica i inne złoża perspektywiczne były wprowadzone literalnie do Koncepcji Krajowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego.

Poza wymienionymi nowymi złożami strategicznymi „Legnica”, „Gubin-Mosty-Brody” bardzo duże znaczenie mają tzw. złoża satelickie kopalń czynnych tj.: „Złoczew” dla PGE KWB „Bełchatów” SA, „Radomierzyce” dla PGE KWB „Turów” SA, „Rogóżno” i „Grochowy-Siąszyce” dla KWB „Adamów” SA, „Piaski”, „Ościsłowo” i „Dęby Szlacheckie-Izbica Kujawska”, „Mąkoszyn-Grochowiska” dla KWB „Konin” SA Zagospodarowanie tych złóż niestety wiąże się praktycznie z taką samą procedurą jak w przypadku nowych kopalń węgla brunatnego.

Branża węgla brunatnego od dwóch lat intensywnie stara się podjąć działania w kierunku uruchomienia złóż satelickich i perspektywicznych. Jednak do dziś bez spektakularnych efektów. Brak jest stanowczości i decyzyjności ze strony rządu. Analizując analogicznie inne branże, to najskuteczniejsza okazuje się branża budowlana (drogowcy i budowlancy obiektów Euro 2012). Dla budowy autostrad, dróg szybkiego ruchu czy obiektów Euro 2012, powstały bowiem programy rządowe. W ostatnim czasie rząd pracuje nad nowymi programami rządowymi np.: budowa gazoportu czy budową elektrowni atomowych. Takie działania pozwalają na stwierdzenie, że można takie inicjatywy legislacyjne uruchomić, tylko musi być wola decydentów, aby program bezpieczeństwa energetycznego w oparciu o węgiel brunatny był, a nowe okręgi górniczo-energetyczne mogły powstać.

Postulat III — Ochrona udokumentowanych złóż przed zabudową powierzchniową i infrastrukturą

Dla ochrony udokumentowanych zasobów węgla brunatnego, dla potrzeb planów przestrzennych, Główny Geolog Kraju powinien dokonać określenia rankingu i waloryzacji rozpoznanych złóż węgla brunatnego i ustalić listę złóż, które z uwagi na ich strategiczny charakter winny być bezwzględnie chronione. Zapewni to ich przyszłościowe gospodarce wykorzystane. Obecnie brak jest skutecznych przepisów, które chroniłyby udokumentowane złoża przed zabudową powierzchniową i infrastrukturą (np. na wzór ochrony gruntów rolnych i leśnych). Taki stan rzeczy, podraża lub wręcz uniemożliwia (protesty społeczne) nowe inwestycje w górnictwie odkrywkowym (Legnica, Rogóżno). Zabezpieczenie złóż przed ich zabudową jest istotne nie tylko dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarki kraju, ale także racjonalnego wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na rozwój infrastruktury.

Postulat IV — Weryfikacja bilansu zasobów węgla brunatnego i ujęcie złóż, dla których wykonano badania geologiczne a nie sporządzono dokumentacji geologicznej lub nie zostały one zatwierdzone

Obecny bilans zasobów węgla brunatnego nie odpowiada prawdziwemu stanowi wielkości zasobów. Szereg dużych złóż nie istnieje w bilansie zasobów i dlatego potrzebne jest dokonanie przeglądu wyników „starych” badań geologicznych. Przy wykorzystaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej należy dokończyć prace geologiczne oraz dokumentacyjne i zatwierdzić poprawione dokumentacje. Uzyskane wyniki należy wprowadzić do bilansu zasobów. Konieczne jest również podjęcie interdyscyplinarnych badań naukowych mających na celu opracowanie jednoznacznych kryteriów geologicznych dla prowadzenia testów i doświadczeń pilotażowych podziemnego zgazowania węgla (PZW) wraz z wprowadzeniem formalnych kryteriów bilansowości dla złóż szczególnie użytecznych dla zastosowania tej technologii. Ustaleniem takich kryteriów powinna zająć się Komisja Zasobów Kopalni przy Ministrze Środowiska. Należy również przeprowadzić geologiczne udokumentowanie złóż węgla, mogących stanowić bazę surowcową dla produkcji gazu przy wykorzystaniu metod otworowych. Złóża przydatne do PZW (w szczególności złoża węgla brunatnego) nie są do dnia dzisiejszego praktycznie rozpoznane, ponieważ wykonane dotychczas w Polsce prace dokumentacyjne dotyczyły wyłącznie złóż przewidzianych do eksploatacji odkrywkowej, do której są przydatne złoża o diametralnie odmiennych parametrach.

Postulat V — Uregulowanie własności złóż węgla brunatnego

Zagadnienie to wielokrotnie było podnoszone przez środowiska nauki i przedsiębiorców górniczych. Niestety wnoszone postulaty o zmianę, dotychczas nie znalazły zrozumienia w kręgach parlamentarnych, mimo ogromnej wagi tego zagadnienia. Właścicielem węgla brunatnego jako strategicznego paliwa dla energetyki powinien być Skarb Państwa, a nie właściciel nieruchomości gruntowej. Z ubolewaniem można stwierdzić, że nie ma nigdzie takiej regulacji prawa własności jak w Polsce, gdzie sposób eksploatacji decyduje o prawie własności. Węgiel brunatny koniecznie należy zaliczyć do złóż będących własnością Skarbu Państwa — niezależnie od sposobu eksploatacji — poprzez uchwalenie zmian w ustawie Prawo geologiczne i górnicze.

Postulat VI — Nabywanie nieruchomości pod inwestycje górnicze o statusie inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym

Jednym z najtrudniejszych etapów inwestycji jest nabywanie nieruchomości pod działalność górnictw. Zagadnienie to jest ściśle powiązane z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Przy założeniu, że dokonane zostaną powyższe zmiany możliwe byłoby nabywanie nieruchomości w drodze jednego aktu administracyjnego, tak jak zostało to uregulowane w ustawie z dnia 10 kwietnia 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowa-

nia i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych (Dz.U. Nr 80, poz. 721 ze zm.). W tym przypadku koncesja byłaby tą decyzją, która zezwalałaby na pozyskiwanie terenów pod wielkoobszarowe odkrywki węgla brunatnego. Zdaniem autorów również decyzje ustanawiające wysokość odszkodowań za nieruchomości oraz zasady postępowania mogłyby być przyjęte na wzór ww. ustawy, tym bardziej iż te mechanizmy sprawdziły się jako skuteczne w praktyce. Inwestycje drogowe, bez tych regulacji w dalszym ciągu stałyby w martwym punkcie, jak to niestety ma miejsce w przypadku inwestycji w zakresie węgla brunatnego.

Postulat VII — Zmiana regulacji w ustawie prawo geologiczne i górnicze oraz innych aktach normatywnych, które nie sprawdzają się w praktyce

A Prawo do informacji geologicznej

Obecne uregulowania dotyczące prawa do informacji geologicznej nastrożają wiele „trudności”. Inwestor przy zakupie prawa do informacji geologicznej ma obowiązek określenia szczegółowego zakresu tych informacji. W praktyce na etapie przygotowania inwestycji określenie zakresu informacji jest bardzo trudne, szczególnie gdy informacja ma dotyczyć tylko części złoża. Przed wykupem prawa do informacji inwestor musi wycenić wartość tej informacji. Wycena ta jest również bardzo utrudniona z powodu braku dokumentów potwierdzających poniesione przez firmy koszty na zdobycie informacji (dowody finansowe zgodnie z przepisami przechowywane są przez okres 5 lat). W przypadku złóż rozpoznawanych etapami przez wiele lat, występuje trudność określenia, z jakiego okresu informacja pochodzi (szczególnie, gdy jest ona zastępowana nową, aktualną informacją na ten sam temat). Dodatkowo wycena wykonana przez inwestora może być kwestionowana, co z kolei może prowadzić do długotrwałych sporów prawnych. Proces uzyskania prawa do informacji jest bardzo długi, a w przypadku sporów dotyczących wyceny może się przeciągać latami, co wydłuża proces przygotowania inwestycji, a w niektórych przypadkach może je uniemożliwić. Jedną z propozycji systemowego uregulowania mogłoby być wprowadzenie opłaty za informację geologiczną uzależnioną od wielkości oraz kategorii rozpoznania złoża i pobieranej w ramach opłaty koncesyjnej.

B. Fundusz likwidacji zakładów górniczych

Obowiązujące uregulowania dotyczące funduszu likwidacji zakładu górniczego w praktyce ukazały wiele niedoskonałości. Między innymi:

- brak możliwości dobrowolnego zwiększania odpisów na fundusz likwidacji zakładu górniczego ponad poziom określony w ustawie Prawo geologiczne i górnicze. Z punktu widzenia kopalń węgla brunatnego zasadnym jest stworzenie możliwości dokonywania wpłat na fundusz likwidacji w wysokości wyższej niż określono obecnie w ww. ustawie. Taka zmiana spowoduje szybsze gromadzenie środków na rekultywację i zwiększy bezpieczeństwo właściwego jej przeprowadzenia w tym całego procesu likwidacji. Ponadto zgodnie z art. 26c ust. 4 ww. ustawy kopalnie mogą zaliczyć do kosztów uzys-

kana przychodu, kwotę stanowiącą równowartość środków odprowadzonych na fundusz likwidacji;

- brak możliwości lokowania nadwyżek środków zgromadzonych na funduszu likwidacji zakładu górniczego w obligacje i bony skarbowe emitowane przez Skarb Państwa. Obecne przepisy nakazują utrzymywanie środków zgromadzonych na funduszu likwidacji na wyodrębnionym rachunku bankowym. Oznacza to, że jedyną formą lokowania środków jest zakładanie lokat bankowych. Wyklucza to, możliwość lokowania środków w bezpieczne instrumenty emitowane przez Skarb Państwa, które mogą mieć wyższą rentowność niż lokaty bankowe. Mechanizm taki nie chroni środków zgromadzonych na funduszu w przypadku bankructwa banku, w którym prowadzony jest rachunek funduszu. Propozycja zmiany dotyczy umożliwienia zakupu papierów wartościowych emitowanych przez Skarb Państwa i przyczyni się to do wzrostu przychodów odsetkowych zwiększających środki funduszu, zwiększenia stopnia bezpieczeństwa środków zgromadzonych na funduszu.

C. Opłaty eksploatacyjne

Należy zmienić w Prawie geologicznym i górniczym rozdysponowanie wpływów z tytułu opłaty eksploatacyjnej dotyczących dochodu gmin tak, aby stanowiły dochód gmin, na terenie których występuje teren górniczy, proporcjonalnie do jego powierzchni w danej gminie. Może to być przepis szczególny — dla kopalń odkrywkowych węgla brunatnego — które z natury posiadają znaczne zasięgi oddziaływania robót górniczych. Występują takie nielogiczne sytuacje, że nie mniej uciążliwe górnicze roboty przygotowawcze i udostępniające złożę są prowadzone na terenie sąsiednich gmin, a opłata należy się tylko gminie, na terenie której jest zlokalizowane złożę.

D. Opłaty za czasowe wyłączenie gruntów z produkcji leśnej oraz opłaty za usuwanie drzew i krzewów

Bardzo rozbudowany, kosztowny i czasochłonny jest mechanizm wyłączenia gruntów z produkcji leśnej. Należałoby wprowadzić regulacje ustalające, iż opłaty za czasowe wyłączenie gruntów leśnych Skarbu Państwa z produkcji leśnej stanowią jednocześnie opłatę z tytułu użytkowania tego gruntu przez przedsiębiorcę górniczego. Obecnie przedsiębiorca uiszcza opłaty roczne za wyłączenie gruntów z produkcji leśnej, opłatę jednorazową za przedwczesny wyrąb lasu, czynsz dzierżawny na korzystnie z gruntu Skarbu Państwa w Zarządzie Lasów Państwowych do czasu zrekultywowania gruntu o kierunku wyznaczonym decyzją, podatek od nieruchomości w stawce przewidzianej dla gruntów związanych z działalnością gospodarczą. Z tego samego gruntu przedsiębiorca uiszcza także opłatę eksploatacyjną od wydobytej kopaliny podstawowej i kopaliny towarzyszących. Jak łatwo zauważyć od tego samego gruntu przedsiębiorca górniczy płaci potrójną daninę na rzecz państwa.

Innymi opłatami istotnymi przy rozpoczynaniu inwestycji są opłaty za usuwanie drzew i krzewów. Regulacja ta powinna być poddana rewizji, na rzecz wypracowania bardziej

elastycznych rozwiązań, w oparciu o szeroko rozumiane mechanizmy kompensacji przyrodniczej. Ustawa o ochronie przyrody i akty wykonawcze do tej ustawy nakłada obowiązek uzyskania decyzji na wycinkę oraz poniesienia opłaty. W przypadku cennych drzewostanów wydaje się to rozwiązanie słuszne, jednakże w przypadku zadrzewień i zakrzewień nieplanowanych, samosiejek należałoby zweryfikować konieczność ponoszonych opłat. Opłata za gospodarcze korzystanie z gruntu czy opłata eksploatacyjna winna zawierać ten koszt środowiskowy, gdyż oczywistym jest fakt, że skoro teren ma być gospodarczo użytkowany w ściśle określony sposób — jako inwestycja celu publicznego, to ma inne przeznaczenie.

E. Kopaliny towarzyszące

Pomimo zapisów w ustawie Prawo ochrony środowiska i ustawie Prawo geologiczne i górnicze, o konieczności i potrzebie racjonalnej gospodarki kopalinami w tym również w zakresie kopaliny towarzyszących, brak jest mechanizmów zachęcających przedsiębiorców do wykorzystywania złóż antropogenicznych lub składowisk kopaliny towarzyszących. Nie ma np. możliwości zwolnienia z opłat eksploatacyjnych czy refundację kosztów z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Taki stan rzeczy nie służy ochronie środowiska ani też nie realizuje jednej z podstawowych zasad — zasady zrównoważonego rozwoju. Ustawodawca powinien podjąć inicjatywę w tym kierunku, aby wypracować mechanizm by przedsiębiorcom górniczym opłacało się zagospodarowywanie kopaliny towarzyszących.

F. Procedury oceny oddziaływania na środowisko i konflikty z obszarami europejskiej sieci Natura 2000

W obecnym stanie prawnym jaki ukształtowała ustawa¹⁾ z dnia 3 października 2009 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz w związku z ustawą²⁾ o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw, cała procedura oceny oddziaływania została wyłączona z ustawy Prawo ochrony środowiska. Wprowadzone zostały zmiany, spowodowane koniecznością właściwego wdrożenia dyrektyw³⁾ Wspólnot.

Europejskich. Dla udostępniania nowych złóż węgla brunatnego jest rzeczą bardzo istotną jak postępować i jak przeprowadzać procedurę ocen oddziaływania na środowisko przy oddziaływaniu na obszar Natura 2000. Tym bardziej, że procedura kończy się wydaniem decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, która stanowi załącznik do wniosku

¹⁾ Dz.U. Nr 199, poz. 1227 w skrócie uoos

²⁾ Dz.U. Nr 201, poz. 1237

³⁾ Dyrektywa Rady 79/409/EWG z 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz. Urz. WE L 103 z 25.04.1979, str. 1, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15 t. 1, str. 98 z późn. zm.); Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, str. 7, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 2, str. 102, z późn. zm.)

o koncesję zgodnie z art. 72 ust. 3 uoos. W przypadku obszarów Natura 2000 należy podnieść sprawę ochrony projektowanych obszarów, które Komisja Europejska może, ale też nie musi uznać za mające znaczenie dla Wspólnoty, a które to obszary po uzgodnieniu z Radą Ministrów w formie listy Minister Środowiska wysyła do Komisji Europejskiej. W tym czasie obszar mimo, że nie ma ostatecznej akceptacji KE jest „martwy” inwestycyjnie, gdyż istnieje ryzyko, że działania ochronne spowodują niemożność prowadzenia eksploatacji. Dodać należy, że ustawodawca określił w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, iż „Specjalne obszary ochrony siedlisk minister właściwy do spraw środowiska wyznacza po uzgodnieniu z Komisją Europejską w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia tego obszaru przez Komisję Europejską jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty”.

Kolejna regulacja, jaka jest wręcz krzywdząca dla przedsiębiorców górniczych i dla potencjalnych inwestorów dotyczy odszkodowania za ograniczenia w prawach użytkowania np. gruntu. Ustawa w tym zakresie daje uprawnienie nowemu organowi regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska do zawarcia umowy — „Jeżeli działalność gospodarcza (...) wymaga dostosowania do wymogów ochrony obszaru Natura 2000, na którym nie mają zastosowania programy wsparcia z tytułu obniżenia dochodowości, regionalny dyrektor ochrony środowiska może zawrzeć umowę z właścicielem lub posiadaczem obszaru, z wyjątkiem zarządców nieruchomości Skarbu Państwa, która zawiera wykaz niezbędnych działań, sposoby i terminy ich wykonania oraz warunki i terminy rozliczenia należności za wykonane czynności, a także wartość rekompensaty za utracone dochody wynikające z wprowadzonych ograniczeń”. Przepis wskazuje, że będzie to uznanie administracyjne, fakultatywne a dodatkowo tylko za dochody utracone.

Postulat VIII — Inwestycje i zaangażowanie polskiej gospodarki a w tym branży węgla brunatnego w czyste technologie węglowe

Czyste technologie węglowe zapewniają ograniczenie uciążliwości górnictwa i energetyki opartej na węglu dla środowiska naturalnego, m. in. poprzez zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery. Obecnie optymalnego wykorzystania zasobów węgla brunatnego nie można wyłącznie wiązać z tradycyjnymi technologiami jego pozyskiwania i przetwarzania. Należy wspierać i zwiększyć nakłady na prace badawcze i rozwojowe nad rozwojem czystych technologii węglowych, a w tym technologii wykorzystania węgla do produkcji paliw płynnych i gazowych, zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko procesów pozyskiwania energii z węgla oraz w zakresie węglowych ogniw paliwowych. Rozwój technologiczny oraz zmienna sytuacja na rynku nośników energii sprzyjają poszukiwaniu nowych możliwości wykorzystania krajowych zasobów węgla brunatnego. Jako perspektywiczne uznaje się kierunki związane z przetwórstwem wydobytego metodą odkrywkowej eksploatacji surowca, zgazowaniem węgla brunatnego w złożu w celu uzyskania czystszej surowca dla potrzeb energetycznych lub chemicznych oraz współpracę w zakresie badań możliwości sekwestracji CO₂ w powiązaniu z technologią podziemnego zgazowania węgla brunatnego. Zwiększenie roli węgla brunatnego należy, zatem upatrywać w jego przetwór-

stwie na paliwa płynne i gazowe, w tym gaz syntezowy i wodór oraz w produkcji brykietu czy pyłu węglowego.

Konieczne w tym zakresie jest również podjęcie przez krajowe placówki naukowo-badawcze międzynarodowej współpracy w ramach finansowanych przez Unię Europejską programów strukturalnych. Pozwoli ona na transfer wiedzy oraz wyrównanie poziomu technologicznego z krajami Unii. Dotychczasowe osiągnięcia polskiej energetyki opartej na węglu brunatnym w zakresie ograniczenia emisji siarki, tlenków azotu, a także pyłów należy ocenić pozytywnie. Obecnie najważniejszym wyzwaniem jest — zgodnie z polityką ekologiczną Unii Europejskiej — ograniczenie emisji dwutlenku węgla. Jednym z możliwych rozwiązań tego problemu jest wychwytywanie i składowanie emitowanego przez przemysł CO₂, czyli technologia CSS. Wybudowany blok 464 MW w Pątnowie II i budowany obecnie nowy blok 855 MW w Bełchatowie charakteryzują się nadkrytycznymi parametrami pary, co umożliwi osiągnięcie około 41÷42% sprawności netto, przy sprawności brutto około 45%. Ważnym jest, aby móc w przyszłości zrekompensować straty energii — nieuniknione w procesie wychwytywania i składowania dwutlenku węgla — konieczne będzie budowanie w Polsce bloków o sprawności netto ok. 50%. W tym celu należałoby w sposób zdecydowany przyłączyć się do prac związanych z opracowaniem i szybkim wdrożeniem bezemisyjnej produkcji energii elektrycznej tak z węgla brunatnego jak i kamiennego.

Wysiłki podejmowane w celu opracowania oraz wdrożenia tzw. czystych technologii węglowych winny uzyskać wsparcie w ramach przyjętego przez Rząd RP wspólnego dla węgla kamiennego i brunatnego Programu Czystych Technologii Węglowych.

Istnieje konieczność powołania krajowego centrum wdrażania czystych technologii węglowych, składających się z wszystkich zainteresowanych jednostek naukowo badawczych, uczelni technicznych i przedstawicieli koncernów paliwo-energetycznych i chemicznych, prowadzące skoordynowane działania na rzecz pozyskiwania środków na badania oraz wdrażanie czystych technologii węglowych.

Wskazane jest, aby w strukturze Ministerstwa Gospodarki powołana została odpowiednia instytucja prowadząca i koordynująca wszystkie prace z zakresu Czystych Technologii Węglowych.

Postulat IX — Dokończenie trwających zmian organizacyjnych i strukturalnych w branży

W uzasadnionych ekonomicznie przypadkach należy dopuszczać możliwości tworzenia grup kapitałowych na bazie spółek węglowych i spółek energetycznych, po wcześniejszym uzgodnieniu ze stroną społeczną zainteresowanych podmiotów. Jest to działanie konieczne dla sprostania nowym wyzwaniom, dla zwiększenia konkurencyjności i efektywności. Reorganizacja musi być przeprowadzana w czynnych kopalniach i elektrowniach przy jednoczesnym uwzględnianiu ewentualnych nowych kopalń i elektrowni. Najistotniejsze jest kontynuowanie procesu restrukturyzacji i konsolidacji w ramach Polskiej Grupy Energetycznej jak i w podmiotach zagłębia turkowsko-konińskiego.

Postulat X — Dialog społeczny w zakresie rekultywacji i rewitalizacji terenów pogórnicznych polskich kopalń węgla brunatnego

W krajowym obiegu informacyjnym kopalnie węgla brunatnego pokazywane są jako „zdewastowane tereny bez żadnej przyszłości na zagospodarowanie”. Prawda jest całkiem inna. Górnicy w polskich kopalniach węgla brunatnego systematycznie i zgodnie z kanonami sztuki górniczej dokonywali i dokonują rekultywacji i zagospodarowania terenów „odzyskiwanych” w miarę przesuwania się frontów eksploatacyjnych. Wykonywane prace są prowadzone na wysokim poziomie europejskim zapewniającym wykorzystanie terenów do produkcji rolnej, leśnej lub też innej działalności a w tym rekreacyjnej. Dlatego branża winna dokonać gruntownych zmian w zakresie komunikowania się ze społeczeństwem. Dotychczasowy przekaz należy zmienić. W tym celu należy powołać specjalną Komórkę Informacyjną dla pokazywania i informowania o działaniach podejmowanych w zakresie rekultywacji i rewitalizacji terenów pogórnicznych w polskich i zagranicznych odkrywkowych kopalniach węgla brunatnego.

2. Podsumowanie

Branża węgla brunatnego w chwili obecnej stanęła przed ogromną szansą rozwoju. Szansą, którą dają największe złoża węgla brunatnego w Europie. To atut numer jeden polskiego górnictwa, wspomagany jednocześnie przez aktywne wyższe uczelnie górnicze, zaplecze badawczo-projektowe, wspaniałą kadre i fabryki zaplecza technicznego projektującego i budującego maszyny i urządzenia, nieodlagające poziomem technicznym od najlepszych firm na świecie. Można powiedzieć, że mamy wszystko i jednocześnie nie mamy przysłowiowej kropki nad „i”. Nie mamy bowiem jednoznacznej decyzji, woli wyrażonej w dokumentach rządowych, że dla bezpieczeństwa energetycznego kraju energetyka będzie opierać się na węglu brunatnym. Dlatego też, przedstawione postulaty mają na celu przekonać tych jeszcze nieprzekonanych. Teraz jest właściwy czas, na rozwój istniejących i budowę nowych okręgów górniczo-energetycznych. Unikanie rozstrzygnięcia jaki kształt ma mieć polska energetyka, odwlekanie decyzji w czasie, może okazać się ogromnym błędem, którego nie będzie można naprawić. Branża węgla brunatnego jest przygotowana do zmiany sposobu komunikowania się ze społeczeństwem. Nawet w obliczu długo utrwalanego poglądu, że górnictwo powoduje więcej złego niż dobrego, czego skutkiem była częściowa likwidacja kopalń węgla kamiennego (z ilości ponad 70 kopalń węgla kamiennego pozostało tylko 30). Dziś jeszcze taki pogląd może przedstawić zapytany uczeń klasy pierwszej, licealista a nawet student. Jutro może będzie umiał powiedzieć, że górnictwo i energetyka to nowe technologie, to rekultywacja i cenna rewitalizacja terenów pogórnicznych, to również miejsc pracy i rozwój. Należy obiektywnie ukazywać korzyści i uciążliwości jakie niesie ze sobą górnictwo. Natomiast z całą stanowczością nie można godzić się na uzależnianie się od węgla importowanego (w 2008 roku zakupiono z powodu braku węgla krajowego około 10 mln Mg węgla importowanego). Na świecie, kraje które posiadają zasoby

tego paliwa z roku na rok zwiększają wydobycie. Obecnie wydobywa się ponad 5 mld Mg węgla kamiennego a za 22 lat wydobycie to wzrośnie ponad 2,5 razy. Jedyne kraj na świecie, który obniża wydobycie to Polska. Branża węgla brunatnego nie boi się tematu dyżurnego, podnoszonego przez przeciwników, jakim jest emisja CO₂. Ten argument nie ograniczają np. branże w Niemczech. Niemiec stratedzy od planów energetycznych, planują na 50 lat utrzymać wydobycie na poziomie 180 mln Mg na rok — to jest o 3 razy większe wydobycie węgla brunatnego niż planowane w Polsce. Świat pracuje nad nowymi bezemisyjnymi technologiami spalania węgla, czyli tzw. Czystymi Technologiami Węglowymi. Pomimo tych obiektywnych polskich i światowych argumentów przemawiających za rozwojem branży węgla brunatnego w Polsce istnieje wiele głosów, aby to górnictwo ograniczać a opierać przyszłościową krajową energetykę na surowcach energetycznych importowanych. Te głosy przebijają się przy pracach nad założeniami Polityki Energetycznej do 2030 roku. Te grupy nie odrobiły żadnej lekcji jaką Europa otrzymała przy ostatnim konflikcie gazowym. Dlatego autorzy uważają, że polska energetyka powinna opierać się w pierwszej kolejności na krajowych surowcach energetycznych z poszanowaniem środowiska przyrodniczego i pełną informacją społeczeństwa o korzyściach i uciążliwościach z tym związanych.

LITERATURA

- [1] *Kasiński J.R., Mazurek S., Piwocki M.*: Waloryzacja i ranking złóż węgla brunatnego Polsce. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa, 2006
- [2] *Kasztelewicz Z.*: Węgiel brunatny — optymalna oferta energetyczna dla Polski. Związek Pracodawców Porozumienie Producentów Węgla Brunatnego. Redakcja „Górnictwo Odkrywkowe” Bogatynia — Wrocław, 2007
- [3] *Kasztelewicz Z., Koziol W., Koziol K., Klich J.*: Energetyka na węglu brunatnym — perspektywy rozwoju. Polski Kongres Górniczy — Polityka Energetyczna, t. 10, Zeszyt specjalny 1, IGSMiE PAN, Kraków, 2007
- [4] *Kasztelewicz Z., Polak K., Zajączkowski M.*: Metody wydobycia i przetwórstwa węgla brunatnego w I połowie XXI wieku. Węgiel Brunatny nr 4(65), Porozumienie Producentów Węgla brunatnego, Bogatynia, 2008
- [5] Uwagi do Polityki Energetycznej Polski do 2030 roku. Porozumienie Producentów Węgla brunatnego, Prace niepublikowane. Bogatynia, 2009
- [6] *Żuk S., Kaczorowski J., Kasztelewicz Z.*: Założenia nowej Polityki Energetycznej Polski w odniesieniu do sektora węgla brunatnego w XXI wieku. Węgiel Brunatny nr 4(65), Porozumienie Producentów Węgla Brunatnego, Bogatynia, 2008